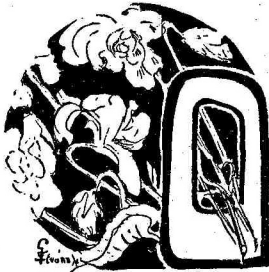




ΚΗΔΕΙΑΙ ΙΕΡΕΩΝ ΕΝ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΙ *



κληρος τῆς Ἑλληνικῆς χώρας κατὰ παλαιοτέρας ἐποχὰς θερμότερας εὐσθείας, ὑπῆρξε δι' ἧς παρῆχεν ἐκδουλεύσεις ἐκκλησιαστικὰς καὶ ἐθνικὰς, ἀντικείμενον ἐξαιρέτου παρὰ τῷ λαῷ σημασίας. Οἱ ὑπὸ τὴν μα-

κράϊωνα δουλείαν στένοντες ὁμογενεῖς πρωτίστως ἐπὶ τὴν Θεῖαν ἀρωγὴν ἐναπέθετον τὰς περὶ τῆς τοῦ ἰεῦς ἀναστάσεως ἐλπίδας, καὶ ἡ Ὁρθοδοξία καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς συνεβάδιζον συναγωνιζόμενα, συναμυνόμενα καὶ συναθλοῦντα. Ἐν τῷ πολυτελείῳ τοῦ Ἑθνους μαρτυρολογίῳ πλεῖστοι ὅσοι κληρικοὶ ἀνέγραψαν τὸ μακρυστὲν αὐτῶν ὄνομα διὰ τῶν τιμῶν αὐτῶν αἱμάτων. Ἡ ἐκκλησία ὡς μήτηρ φιλόστοργος ἐκηδεμόνευσεν ἐπὶ αἰῶνας τὰ ἀπορφανισθέντα τέκνα τοῦ τηληπαθοῦς Γένους. Αἱ ἱεραὶ Μοναὶ ἐγένοντο καταρβύγια ἐν τοῖς διωγμοῖς καὶ ταῖς ταλαιπωρίαις, ἐστίαὶ γραμμάτων καὶ πατριωτισμοῦ, καὶ οἱ ἱερεῖς οὐ μόνον ἱερουργοί, ἀλλὰ καὶ διδάσκαλοι τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ κήρυκες τῆς πίστεως, πρὸ πάντων δὲ ἔργοις ὑποδείγματα οὐ μόνον θρησκευτικῶν, ἀλλὰ καὶ κοινωνικῶν καὶ ἀτομικῶν ἀρετῶν, παιδαγωγοὶ οὕτως ἐντεῦθεν ἐκ τῶν κυριωτέρων τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἐθνικῆς τῶν ποιμνίων αὐτῶν μορφώσεως. Διὰ τοῦς ὑπὸ τῆς ἱστορίας βεβαιουμένους λόγους τούτους, δικαίως ἐξαιρετικὴ ὑπῆρξε καὶ ὑπάρχει ἡ πρὸς τὴν Ἑκκλησίαν ἀγάπη καὶ εὐγνωμοσύνη τῶν Ἑλλήνων, δι' ἃ πᾶν τὸ ἀφορῶν εἰς τε ἐκείνην καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτῆς, ἡγεῖται ἂ ἴποτε θερμότερον τὸ ἐνδιαφέρον, καὶ παρῆχεν ἀφορμὰς ζωηρῶν ἐκδηλώσεων σεβασμοῦ καὶ εὐλαθείας. Ὁ λαὸς τοὺς ἱερεῖς εἶχε ποιμένους καὶ προστάτας διδασκάλους, διαιτητὰς καὶ συμβολαιογράφους, ἐνόμιζε δὲ αὐτοὺς πεποισθῶτας ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν δόξῃ ἁγίωτητος τελευτῶντας καθὼς καὶ ἐν τῇ ζωῇ θείου πνεύματος καταγώγια, τούτων ἕνεκα καὶ τὰ κατὰ τὰς κηδεῖας αὐτῶν εἶχον ἐξαιρετικὸν ὅλως χαρακτηρισμὸν διὰ τε τὴν ἱερότητα τοῦ κηδευομένου, τὴν σεμνὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς τελετῆς, τὸ σπάνιον γεγονός, τὴν εὐσεβῆ προθυμίαν τοῦ λαοῦ καὶ τὸ κατὰ πολὺ διαφέρον ἀπὸ τὰ ἐν θανάτοις κοσμικῶν τελούμενα.

* Ἐκ τοῦ περὶ ἐθίμων Κεφαλληνίας κεφαλαίου τοῦ ἀνεκδότου Γ' τόμου τοῦ ἡμετέρου πονήματος «Κεφαλληνικὰ Σύμμικτα».

Μετεβλήθησαν ἔκτοτε αἱ πολιτικαὶ καὶ κοινωνικαὶ συνθήκαι, ἤρξαντο σπειρόμεναι ὑλιστικαὶ θεωρίαι, ὁ κληρος διὰ τὴν ἄλλειψιν τῆς δεούσης περὶ αὐτοῦ προνοίας ἐν πολλοῖς κατέπεσεν, ἀποβαλὼν τὸ παλαιὸν αὐτοῦ γόητρον, ἀλλὰ τὰ ἔθιμα ἔτι σώζονται καὶ λαλοῦσιν ὅτι ἡ ἱστορία καὶ ἡ παράδοσις διέσωσαν, ἐξαιρέτως μάλιστα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις.

Τὰ ἐν θανάτοις ἔθιμα τῆς νήσου περιγράφοντες ἰδιαίτερον, διὰ τὸ ἐξαιρετικόν, ποιούμεθα λόγον περὶ τῶν κηδεῶν τῶν ἱερέων, ἐπιχειροῦντες ἵνα δώσωμεν καὶ πιθανὰς ἐρμηνείας εἰς τε τὰ διατεταγμένα καὶ τὰ πρόσθετα, ἀξίαν δὲ λόγου νομίζομεν τὴν ἀναγραφὴν αὐτῶν, τὸ μὲν ὡς δηλωτικὴν τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐτι σεβασμοῦ πρὸς τὸν κληρον, ὅστις ἠδύνατο ἄλλως ἐχόντων τῶν κατ' αὐτὸν μεγίστην ἄσκη ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς μορφώσεως καὶ τῆς κοινωνικῆς ἠθικῆς, ἐξαιρέτως ἐθνικὸς παράγων γιγνόμενος, τὸ δὲ διότι δυνατόν τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἔθιμα, ἵνα ὧσι λείψανα παναρχαίων ἀγνώστων κανονισμῶν καὶ ἐθίμων τῆς ἐκ κλησίας, καὶ δοθῇ ἀφορμὴ εἰς ἱστορικὰς ἐρεῖνας παρὰ τοῖς παρ' ἡμῖν ἀρχαιολογοῦσιν.

Καὶ δὴ ἱερέως τινος πρὸς Κύριον ἐκδημήσαντος, ἱερεῖς μόνον ἀναλαμβάνουσιν εὐθὺς τὴν τοῦ νεκροῦ ἐτοιμασίαν. Ἐξαπλοῦσι τότε τὸ γυνὸν πτώμα ἐπὶ ψάθης ἐστρωμένης ἐπὶ τοῦ δαπέδου, καὶ ἀλείφουσιν αὐτὸ δι' ἐλαίου ἀπὸ τῆς κανδήλας τοῦ εἰκονοστασίου τοῦ οἴκου. Ὁ νεκρὸς περιβάλλεται μόνον ὑποκάμισον καὶ οὐχὶ σάβανον, ὅπερ εἶνε ἀπαραίτητον εἰς τοὺς κοσμικοὺς. Ἐνδύουσιν εἶτα αὐτὸν ἅπασαν τὴν ἱερατικὴν στολὴν μετὰ τοῦ καλυμαυχίου, τὸ δὲ πρόσωπον καλύπτουσι διὰ τοῦ ἄερος, ἐπὶ δὲ τοῦ στήθους τιθέασιν τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον. Αἱ χειρεὶς δὲν συνκρμόζονται σταυροειδῶς ὡς αἱ τῶν κοσμικῶν, ἀλλ' ἡ μὲν δεξιὰ εὐλογεῖ, ἡ δὲ ἀριστερὰ ἀπτομένη τοῦ Εὐαγγελίου, φέρει σῶμα τεράμιον καλάμου, εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ὀποῦ ἐν σχισμᾷ παρεμβάλλεται δέλτος, ἐφ' ἧς γράφεται ἡ τελευταία τῆς λειτουργίας τοῦ Χρυσοστόμου εὐχή: «Τὸ πλήρωμα τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν σὺ ὑπάρχω» κλπ. Ὅλη δὲ ἡ ἐτοιμασία γίνεσθαι τῶν κωδῶνων πενθίμως κρουομένων καὶ τοῦ Ἀμώμου ἀναγιγνωσκομένου. Ὁ νεκρὸς ὑπτίος τίθεται ἐπὶ εὐτελοῦς φορέου, κοινῶς ξυλοκρεβάτου καλουμένου, ὅπερ πρὸ τῶν νῦν φερέτρων ἦτο κοινὸν διὰ πᾶσαν τάξιν καὶ ἡλικίαν, τανῦν δὲ μόνον ἐν χρήσει εἰς κηδεῖας κληρικῶν. Ἐν Ἀργοστολίῳ δὲν συνειθίζεται τὸ ἐν λόγῳ φορεῖον, ἀλλὰ τὰ φέρετρα. Τοὺς ἱερομονάχους ἄλλοτε ἐνεθρόνιζον ἐπὶ ἔδρας τοῦτο ὅμως ἀπὸ τοῦ τελευταίου κηδευθέντος οὕτως ἀρχιμανδρίτου Γερ. Σολομοῦ καθηγήθη καὶ μόνον ἐθίζεται εἰς ἀρχιερεῖς. Τοῦ νεκροῦ ἐτοι-

μασθέντος, αἴρεται τὸ φορεῖον, συμπορευομένων τεσσάρων ἱερέων κατὰ τὰ τέσσαρα ἄκρα αὐτοῦ, καὶ φέρεται ἐν οἰαζήποτε ὥρα τῆς ἡμέρας ἢ τῆς νυκτός εὐθὺς πρὸς τὸν ναὸν (1), ψαλλομένης τῆς δοξολογίας, τοποθετούμενον πρὸς τὸ μέρος τοῦ ναοῦ, ἄρχεται δὲ ἀμέσως ἡ ἀνάγνωσις ὧλων τῶν εὐαγγελίων ὑπὸ ἱερέων ἢ διακόνων ἐκ περιτροπῆς. Κατὰ τὴν παννυχίδα εὐλαβείας χάριν πλεῖστοι διανυκτερεύουσιν ἐν τῷ ναῷ, χρέος δὲ θεωροῦσιν οἱ κάτοικοι πάντες σχεδὸν νὰ μεταβῶσι καὶ ἀσπασθῶσιν τὴν χεῖρα τοῦ νεκροῦ ἱερέως. Ἦν πρωῒν ψάλλεται ὁ ὄρθρος, μεθ' ὃν τελεῖται ἐπιμνημόσυνος λειτουργία παρ' ὧλων τῶν ἐκεῖ ἱερέων, μεθ' ἧν ὁ νεκρὸς ἐκφέρεται μετὰ πομπῆς καὶ ἐπισημότητος ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως ἢ τῆς κώμης, τεσσάρων ἱερέων λαμπαδοφόρων ἱσταμένων ἐκατέρωθεν τοῦ φορέου ἀνὰ δύο. Μετὰ τὴν εἰς τὸν ναὸν ἐπιστροφήν, ψάλλεται ἡ εἰς ἱερέα κατὰ τὰ ἐν τῷ ἱερῷ εὐχολογίᾳ διατεταγμένα νεκρώσιμος ἀκολουθία, ἱερέων ψαλλόντων καὶ ἱερέως κανοναρχούντος. Εἰ δὲ καὶ πρὸ πολλοῦ ἡ Ἱερά Σύνοδος διέταξεν ἵνα καὶ εἰς νεκροῦς κληρικοὺς ψάλληται ἡ τῶν κοσμηκίων ἀκολουθία, ἐνδύηται δὲ ὁ νεκρὸς τοῦ μὲν ἀρχιερέως τὸ ὠμοφόριον καὶ τὸ ἐπιτραχήλιον μόνον μετὰ τῆς ποιμαντικῆς ράβδου, τοῦ δὲ ἱερέως τὸ ἐπιτραχήλιον μόνον μετὰ τοῦ ἀέρος εἰς τὸ πρόσωπον, οἱ ἱερεῖς ἡμῶν κάλλιστα πράττοντες, δὲν συνειμορφώθησαν πρὸς τὰ διατασσόμενα, πρὸ παλαιῶν ἐθίμων καὶ ἐκκλησιαστικῶν τύπων τεθεσπισμένα ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν ἐτι χρόνων. Ἄλλοτε ἐν Ἀργοστολίᾳ μάλιστα, ἥτο ἐν χρήσει καὶ ἐκτενεστέρα τῆς νῦν ἀκολουθίας, μετὰ δώδεκα εὐαγγελίων καὶ ἀποστόλων, πόνημα τοῦ ἱερέως Ἰωάννου Βαπτιστοῦ Κιγάλα ἐκδοθεῖσα τὸ 1691 ἐν Βενετίᾳ καὶ τὸ δευτέρον πρὸ τεσσαρακονταετίας ὑπὸ τοῦ ἱερέως Νικ. Πολάνη ἐν Κεφαλληνίᾳ φέρουσα τίτλον κείμενον «ἱερέων». Ἀλλὰ τοσαύτη ἦτο ἡ πρὸς τοὺς ἱερεῖς εὐλάβεια, ὥστε καὶ τὴν νῦν ἐν χρήσει ἀκολουθίαν ἐμήκυνον διὰ προσθηκῶν. Καὶ δὴ προσέθησαν παλαιότεροι ἱερεῖς ἐξ ἀρχαίων χειρογράφων, ὡς ἔλεγον, παραλαβόντες, τροπάρια ἱκανά, ψαλλόμενα ἐπὶ τοῦ ἡχοῦ τῆς Γ' στάσεως τοῦ ἐπιταφίου θρήνου, ἐπικλητικὰ τῶν πρεσβειῶν τῆς Θεοτόκου, τῶν ἀποστόλων, τοῦ Προδρόμου, τῶν ἀρχαγγέλων, τῶν μαρτύρων, τῶν ἱεραρχῶν, τῶν ὁσίων, τῶν χορευτῶν ἁγίων γυναικῶν κλπ. ὑπὲρ τοῦ κοιμηθέντος (2). Κατὰ δὲ τὴν ὥραν τῆς ταφῆς ἐν Ἀνωγῇ ἱερεὺς πρὸ τοῦ τάφου ἀναγινώσκει τὸ ἐ' ἐωθινὸν εὐαγγέλιον, ἐν Λειβαθοῖ δὲ τὸ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου.

Κατὰ τὴν ὥραν τοῦ τελευταίου ἀσπασμοῦ ὁ νεκρὸς ἀποκαλύπτεται, καὶ μόνον οἱ ἱερεῖς ἐπιτρέπεται ν' ἀσπασθῶσιν αὐτὸν εἰς τὸ πρόσωπον, ὁ λοιπὸς δὲ λαὸς εἰς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. Πληρομένης τῆς ἀκολουθίας, ψαλλομένου τοῦ Α' εἱρμού τοῦ Μ. Κανόνος «Βοηθὸς καὶ σκεπαστὴς» ἡ αἵρεται ἐν σινδόνι τὸ λείψανον καὶ μεταφέρεται ὑπὸ

τῶν ἱερέων εἰς τὸν τάφον, ἐν Ἀνωγῇ δὲ περιφέρεται πρῶτον περὶ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ. Οἱ ἱερεῖς ἐν:ταφιάζοντο ἄλλοτε ἐντὸς τοῦ θυσιαστηρίου ἢ πρὸ τῆς ὡραίας πύλης, ἐν τάφοις εἰς οὐς οὐδεὶς ἄλλος ποτε ἐτάφη ἐκτὸς ἱερέως, οὐδὲ ἐπιτρέπεται εἰς τάφον ἱερέως ἡ ταφή κοσμηκίου, ἔστω καὶ συγγενοῦς τοῦ νεκροῦ. Ἀντὶ προσκεφαλαίου τίθεται

κεραμῖς, ἐφ' ἧς χαράσσεται τὸ $\frac{\text{ΙΣ ΧΡ}}{\text{ΝΙ ΚΑ}}$ ὑπ' αὐτὴν

δὲ τοποθετεῖται ἀνημμένη κανδήλα, ἥτις κατὰ τὸς λαϊκὰς προλήψεις μένει ἄσβεστος. Ἐπὶ τοῦ νεκροῦ δὲν ἀπλῶνται σουδάριον ἢ σάβανον καθὼς εἰς τοὺς κοσμηκίους, πρὶν δὲ ἡ ριφθῇ ἐπ' αὐτοῦ τὸ χῶμα, ἱερεὺς καταχεῖ ἐπὶ τοῦ νεκροῦ τὸ ἔλαιον τῆς κανδήλας τοῦ Ἀγίου Ἀρτου, φωνῶν «Ραντιεῖς με ὑσώπῳ καὶ καθαρισθήσομαι, πλυνεῖς με καὶ ὑπὲρ χιτῶνα λευκανθήσομαι».

Πολλὰ τῶν τελομένων εἶνε διατεταγμένα ἐν τῷ ἱερῷ εὐχολογίᾳ, ἀλλὰ πλεῖστα εἶνε τὰ πρόσθετα, παραλάσσοντα κατὰ κώμας. Τὸ εὐτελὲς φορεῖον, ἡ ἀντὶ προσκεφαλαίου κέραμος, ἡ ἄνευ σάβανου ταφή, εἶνε δηλωτικὰ τῆς ταπεινοφροσύνης καὶ ἀπλότητος, αἵτινες δέον νὰ χαρακτηρίζωσι τὸν ἱερέα καὶ νεκρὸν ἔτι, ὡς ἀντίτυπον τοῦ ταπεινοῦ τῇ καρδίᾳ Ἰησοῦ. Ὁ κάλαμος, ὃν φέρει, εἶνε ὡς γνωστὸν φυτὸν ἱερὸν. Καλῶς οἱ Ἰουδαῖοι ἔτυπον τὴν κεφαλὴν τοῦ Χριστοῦ, καὶ πρὸς χεῖρην κάλαμον ἀντὶ σκήπτρου ἐπὶ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ ἔδωκαν πορευομένου πρὸς τὸ σωτήριον πάθος, καὶ ὁ ἱερεὺς ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Σωτῆρος φέρει κάλαμον πρὸς ἐνδειξιν ταπεινότητος μεταβαίνων πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας. Ἡ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς εὐχὴ δηλωτικὴ τυγχάνει ἐτι ὁ νεκρὸς τὸ ἱερατικὸν αὐτοῦ στάδιον ἐπλήρωσεν ἐν Χριστῷ καὶ ἀγαμέει τὴν μισθαποδοσίαν παρὰ τοῦ δεσπότη, ὅστις τὸ πλήρωμα τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν ὑπάρχει. Τὸ κεκαλυμμένον πρόσωπον συμβολίζει τὴν ἱερότητα τοῦ νεκροῦ καὶ ἀναμνηνῆσκει τὴν κάλυψιν τοῦ προσώπου τοῦ Μωϋσέως, κατελθόντος τοῦ Σινᾶ, δι' ἣν ἐξέπεμπεν αἴγλην. Τὸ ἔλαιον, δι' οὗ χρίεται ὁ νεκρὸς, καὶ ὅπερ ἐπίσης καταχεῖται ἐπ' αὐτοῦ ἐνταφιαζομένου, συμβολίζει τὸ μῦρον, δι' οὗ ἡλείφθη ὁ Ἰησοῦς πρὸ τοῦ σωτηρίου πάθους, καὶ σκοπεῖ τὴν ἴασιν τῆς ψυχῆς, ὅπως ὡς ἀποκαθαρθῇ μεταβαίνουσα πρὸς τὸν Πλάστην τῆς. Τὸ ἐπὶ τοῦ θαπτομένου δὲ νεκροῦ ἀναγινωσκόμενον δ' ἐωθινὸν ἢ τὸ τοῦ Λαζάρου εὐαγγέλιον, βεβαιοῦσι τὴν ἐπὶ τὴν μέλλουσαν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν ἐλπίδα τοῦ μεταστάντος, διὰ τε τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάστασιν, καὶ τὴν τοῦ Λαζάρου, ἥτις τὴν τοῦ Δεσπότη προδιτύπου, καὶ ἡ ἐν τῷ τάφῳ κανδήλα τέλος παριστᾷ τὴν ἄσβεστον τοῦ ἱερέως πίστιν καὶ τὴν πρὸς τὸ ἀνέσπερον φῶς ἐλπίδα.

Ἐν Ληξουρίᾳ, κατὰ Φεβρουάριον 1908.

ΗΛΙΑΣ Α. ΤΣΙΤΣΕΛΗΣ

(1) Ἐν Ἀργοστολίῳ δὲν ἐθίζεται οὕτω, ἀλλὰ τὰ εὐαγγέλια ἀναγινώσκονται ἐν τῷ οἴκῳ.

(2) π. χ. Ἀρχάγγελοι Κυρίου, προσβεύσατε ἀπαύστος ὑπὲρ τοῦ κοιμηθέντος, ὁμιλος μαρτύρων, γυναικῶν χορεῖται κλπ.

